

Téma:

**SZAKPOLITIKAI TANULMÁNY –
Nemzetközi gazdaságfejlesztés
és külpolitika monitor**

Időszak:

2013. május-június

Dátum:

2013. június 15.

SZÁZADVÉG
ALAPÍTVÁNY

SZÁZADVÉG
gazdaságkutató zrt.

STRATEGOPOLIS
KÖZMETROPOLITAI TANULMÁNYOK ÉS KUTATÁSOK KÖZVETLEN ÉRTÉKELÉSE

Az anyag az NFM_SZERZ/378/1 (2012) számú
szerződés teljesítésére készült.

Tartalom

Vezetői összefoglaló.....	1
<i>Nemzetközi Gazdaságfejlesztés</i>	<i>1</i>
<i>Befektetői hangulatbarométer.....</i>	<i>1</i>
<i>Külpolitika Monitor.....</i>	<i>2</i>
Stratégiai fordulópont Magyarország energiabiztonságában	2
A Közép-Európa Év és a visegrádi együttműködés lehetőségei	2
Zavargások Törökországban	3
Nemzetközi gazdaságfejlesztés	4
<i>Az FDI hozzájárulása a nemzetgazdasági teljesítményhez</i>	<i>4</i>
Befektetői hangulatbarométer.....	10
<i>Az újrabefektetések adják a beáramló külföldi tőke mintegy felét</i>	<i>10</i>
<i>A hangulatbarométer módszertana.....</i>	<i>10</i>
<i>A válaszok szöveges értékelése</i>	<i>12</i>
Az üzleti és politikai környezetre vonatkozó kérdések.....	12
A cég üzletmenetére és a bővítési szándékokra vonatkozó kérdések	13
Problémák, az állami beavatkozás igénye	15
Külpolitika Monitor	16
<i>Stratégiai fordulópont Magyarország energiabiztonságában.....</i>	<i>16</i>
Háttér	16
Nabucco vs. TAP	17
<i>A Közép-Európa Év és a visegrádi együttműködés lehetőségei</i>	<i>18</i>
Helyzetkép	18
A visegrádi együttműködés húzóágazatai	19
<i>Zavargások Törökországban</i>	<i>20</i>
Összegzés	22

Vezetői összefoglaló

Nemzetközi Gazdaságfejlesztés

Az UNCTAD által fejlesztett FDI-hozzájárulás indikátorával rangsorolhatóak az országok abból a szempontból, hogy a külföldi működőtőke milyen súlyt képvisel a nemzetgazdaságokban. A külföldi érdekeltségű vállalatok részesedése a hozzáadott értékben, a munkaerőpiacon, az exportban, a kutatás-fejlesztésben, a beruházásban és az állami adóbevételekben komplex, bár közel sem teljes képet adhat a külföldi tőke szerepéről. Az FDI-hozzájárulás indexe alapján kialakított rangsorban Magyarország az abszolút első helyen található. Számításaink szerint ez az eredmény megalapozottnak tekinthető, hiszen a külföldi érdekeltségű cégek szinte minden tekintetben jelentős szereppel bírnak hazánkban. Egyedül a beruházások és az adóbevételek tekintetében maradhatnak el a legmagasabb arányoktól. Az elmúlt évek gazdaságpolitikájának hatására az adóbevételi arány emelkedésén keresztül javulhatott, a beruházási és K+F arányon keresztül pedig romolhatott az FDI-hozzájárulás indexe.

Befektetői hangulatbarométer

A hangulatbarométer célja, hogy a hazánkban jelen lévő nagyvállalatok vezetőivel készített rövid interjúk alapján láttelepet készítsen ezen befektetők hangulatáról, elsősorban a további befektetések elősegítése és a hazánkról kialakult kép javítása céljából. Az elmúlt 2 hónapban a Nemzeti Külgazdasági Hivatal (HITA) 25 céget kérdezett meg 3 kérdéskörrel, az eredményeket a Századvég Gazdaságkutató összegezte és értékelte a Befektetői hangulatbarométerben:

Az értékelés eredményeként elmondható, hogy alapvetően pozitív a befektetők hozzáállása, szinte kivétel nélkül sikertörténetként tekintenek magyarországi letelepedésükre, 88%-uk legalább 3 éven belül bővíteni kívánja jelenlétét. A Kormány által meghirdetett újraiparosítási stratégia komoly pozitív visszhangot keltett a termelő vállalatok körében, az új bővítési döntésekben is referenciaként kezelik.

Az elmúlt időszak hektikusabb jogszabályi és főleg adózási változásait nem súlyos, de jelen lévő problémaként élték meg a cégek, bíznak az ebből a szempontból konszolidáltabb közeljövőben. Szignifikáns probléma a kisadókkal és kezelésükkel van.

A cégek visszaigazolják azt az állítást, hogy a magyar munkaerő árához képest jól képzett és rugalmas, de egyes területeken komoly munkaerőhiány lépett fel, ami gátolhatja a további befektetéseket. Örömteli, hogy a vállalatok nagyobb része folytat vagy tervez K+F

tevékenységet Magyarországon, és széles körben működnek együtt felsőoktatási intézményekkel.

Az állami támogatásokkal általában elégedettek a cégek, de amennyiben az uniós pályázatokkal kapcsolatos komoly problémák megoldatlanok maradnak, úgy a jövőben jelentős versenyhátrányba kerülhetünk.

Külpolitika Monitor

Stratégiai fordulópont Magyarország energiabiztonságában

A teljes kelet-közép-európai régió és benne Magyarország energiabiztonságának szempontjából kulcsfontosságú döntés születik 2013. június végén Azerbajdzsánban. A Kaszpi-tengeri Shah Deniz óriás földgázmező kitermelési jogait birtokló konzorcium¹ ugyanis még ebben a hónapban döntést hoz arról, hogy a kitermelés második fázisából származó földgáznak a 2018-tól évente mintegy 10 milliárd köbméternyi mennyiségű, Európába szánt része milyen útvonalon keresztül jusson el az európai piacokra. A győztest két projekt közül választják ki: a Nabucco Nyugat és a Transz-Adria (TAP) vezeték van versenyben. A döntés az elemzésben bemutatott körülményekből kifolyólag stratégiai hatást gyakorol majd a földgázellátás biztonságára és a források diverzifikációjára törekvő kelet-közép-európai régió középtávú jövőjére. Bár rendkívül erős érvek szólnak a Nabucco projekt mellett, a TAP finanszírozási konstrukciója jelen pillanatban meggyőzőbbnek hat, ami döntő hatással lehet a konzorcium végső választására. Amennyiben a Nabucco végül elvérezne a konzorcium döntésén, Magyarország középtávon elesik a közvetlen orosz gázfüggőség enyhítésének lehetőségétől, miközben az ellátásbiztonság tekintetében az orosz dominanciájú Déli Áramlat vezetékiprojekt marad az egyetlen opció.

A Közép-Európa Év és a visegrádi együttműködés lehetőségei

A 2013-as évet az annak második felében párhuzamosan betöltött KEK- és V4-elnökség nyomán Közép-Európa Évként hirdette meg a magyar külpolitika, mely prioritásként kezeli a régiós együttműködést. A tematikus év sikere elsősorban azon múlik, hogy a két szervezet imázsának, kommunikációjának javítását célzó civil és állampolgári projektek mellett a magyar külpolitikának sikerül-e a magyar elnökséghez köthető eredményeket felmutatnia a visegrádi csoport aktuális húzóágazataiban, vagyis az uniós szomszédság- és bővítéspolitikában, illetve a biztonság- és védelempolitikai visegrádi együttműködésben.

¹ A Shah Deniz konzorcium jelenlegi tagjai: BP (Egyesült Királyság, operátor), Statoil (Norvégia), SOCAR (Azerbajdzsán), LUKOIL (Oroszország), TOTAL (Franciaország), NIOC (Irán), TPAO (Törökország).

Zavargások Törökországban

Törökországban zavargások vannak. A kormány egy isztambuli park helyére bevásárlóközpontot kíván építeni. Május végén először a park fájának kivágása ellen kezdtek el tüntetni városvédő csoportok. Ezt követően azonban a tüntetéshullám eszkalálódott és egyre inkább kormányellenes hangulat alakult ki a demonstrálók között.² A megmozdulások áttértek más nagyobb török városokra is. A tüntetőkkel szemben a török rendőrség könnygázt, valamint gumilövedéket vetett be. Recep Tayyip Erdogan miniszterelnök a demonstrációk kapcsán kifejtette, hogy e mögött kizárólag ellenzéki csoportok állnak. A miniszterelnök később már árnyaltabban fogalmazott és fogadta a tüntetők képviselőit is, meghallgatva követeléseiket, többek között azt, hogy népszavazás révén döntsenek a park jövőjéről. A nemzetközi sajtó a tüntetéshullám kapcsán az „arab tavaszhoz” hasonló folyamatokról kezdett el beszélni. Kijelenthető, hogy ezzel kapcsolatban nem lehetséges még biztos állításokat megfogalmazni, hiszen szinte rögtön láthatóvá vált, hogy a kormány lakosságon belüli támogatottsága nem csökkent. A török események az európai közösség, benne Magyarország számára is relevánsak. Ha a török kabinet, mint régiós nagyhatalom irányváltást követ el, annak minden bizonnyal, ahogy csíráiban most is láthatóvá vált, külpolitikai következményei is lesznek. A török belpolitikai helyzet alakulása kihat az európai kapcsolatok alakulására is.

² A tüntetők első sorban Erdogan és a kormány azon lépéseit kritizálták, amelyek megítélésük szerint szembe mennek az Attatürki alapelvekkel. Kifejtették aggodalmukat amiatt, hogy a török kabinet iszlamista fordulatot kíván végrehajtani.

Nemzetközi gazdaságfejlesztés

Az FDI hozzájárulása a nemzetgazdasági teljesítményhez

Az aktuális eseti elemzés témája az előző havi tanulmány folytatásának tekinthető, mivel továbbra is az UNCTAD által fejlesztett indikátorrendszert mutatjuk be. Jelen fejezetben a rendszer részét képező FDI-hozzájárulás (FDI Contribution) indikátorát vesszük górcső alá.³ Az UNCTAD a vonzóképeségre (FDI Attraction) és a potenciálra (FDI Potential) vonatkozó mutatókat 2002 óta számszerűsíti. A 2012-es kiadványuk (UNCTAD [2012]) egy újabb mutató segítségével már a külföldi működőtőke nemzetgazdasági hozzájárulását is megkísérli számba venni.⁴ Az index meglehetősen sokrétű, hiszen önmagában is értelmezhető, továbbá lehetőséget nyújt nemzetközi összehasonlításra.

A beáramló működőtőkén alapuló FDI-hozzájárulás mutató célja, hogy mérje a fogadó országban az FDI gazdasági szerepét. Az indikátor összesen 7 pilléren nyugszik: hozzáadott érték, foglalkoztatás, bérek, export, K+F-ráfordítások, tőkefelhalmozás és adófizetés. A pillérek esetében az egyes mutatók úgy állnak elő, hogy kiszámítják a külföldi tulajdonú cégek részesedését az adott nemzetgazdasági aggregátumból. A hazai és nemzetközi gyakorlatban a 10 százalékot meghaladó nem rezidens által birtokolt tulajdonrész (a jegyzett tőkében mérve) esetében beszélünk külföldi érdekeltségű vállalatról.

A fent említett mutatók, melyek az FDI-hozzájárulás indexét alkotják, összhangban vannak az ENSZ statisztikai szervezetének legutóbbi ajánlásaival. A nemzetközi kereskedelemre vonatkozó statisztikák gyűjtésére vonatkozó 2010-ben megjelent kézikönyv (UNSD [2010]) is ezeket jelöli meg irányadó mutatóknak a külföldi vállalatok teljesítményének méréséhez.⁵ Továbbá az UNCTAD szoros együttműködésben van a G-20 szervezettel, és közösen készített tanulmányaikban is a fenti mutatók használatát szorgalmazzák a működőtőke hatásainak feltérképezésére.⁶

Az FDI-hozzájárulás indikátorának összeállítása azonban még napjainkban is nehézségekbe ütközik, tekintve, hogy a részindexek kiszámítása során nem áll rendelkezésre megfelelő

³ Bár az UNCTAD mutatójára, mint „hozzájárulás” hivatkozunk, ez nem teljesen helytálló. Ugyanis az akvizíciók és felvásárlások révén szerzett tulajdonrész (a tulajdoni szerkezet megváltozása) nem jelent direkt gazdasági hatást, kivéve, ha zöldmezős beruházásról beszélünk. Ebből fakadóan a hozzájárulás helyett a mutató inkább az FDI súlyát, szerepét jeleníti meg, nem pedig a tényleges, pusztán a külföldi működőtőke jelenlétéből fakadó előnyöket.

⁴ UNCTAD [2012]: Chapter I. C. FDI Attraction, Potential and Contribution Indices. In: World Investment Report 2012: Towards a New Generation of Investment Policies. United Nations Conference on Trade and Development, 2012

⁵ UNSD [2010]: Manual on Statistics of International Trade in Services 2010. United Nations Statistics Division

⁶ Az ENSZ Kereskedelmi és Fejlesztési Konferencia valamint a G-20 csoport – mely a világ 19 legnagyobb országát és az Európai Uniót tömörítő szervezet – közös munkássága az alábbi linken érhető el: <http://unctad.org/en/Pages/DIAE/G-20/UNCTAD-OECD-reports.aspx> (Letöltve: 2013. 06. 11.)

menyiségű vagy minőségű adat. Az adathiány elsősorban a fejlődő országokra jellemző. Ebben az esetben a mutató becslésére kerül sor, melynek menete, hogy a hiányzó részindikátort (az arányokat) olyan országok statisztikáiból állítják össze, melyek adatokat gyűjtenek a rezidensek külföldi befektetéseiről. Tehát nem a fogadó ország statisztikáira alapulnak a számítások, hanem a küldő országokéra. A foglalkoztatási arányok esetében Finnország, Németország, Japán, Svédország, Svájc és az Egyesült Államok adatgyűjtéseire alapoznak, míg más részmutatók esetében egyedül az USA adatait használják fel a becsléshez.

Az előző havi esettanulmányunkban bemutatott FDI-potenciál indikátorához hasonlóan a végleges adatok alapján homogén csoportokat, kvartiliseket képeznek az egyes hozzájárulási részindikátorok segítségével. Egy adott gazdaság végső helyezése az FDI-hozzájárulási rangsorban úgy áll elő, hogy a sima, súlyozatlan átlagát veszik a hét változónak. Egy adott ország csak akkor kerülhet fel a listára, amennyiben legalább 4 változó esetében rendelkezésre állnak az adatok, így végül összesen 79 országot rangsorol az FDI-hozzájárulás mutatója.

A 2012-ben összeállított index 2009-es adatokon alapul, annak érdekében, hogy minél több országot össze lehessen hasonlítani. Problémát jelent ugyanakkor, hogy az UNCTAD nem közli a háttéradatokat (a részmutatók százalékos értékét), csupán a végső sorrendet és azt, hogy melyik ország melyik kvartilisbe tartozik az egyes részmutatók szerint. Mindez megnehezíti az eredmények értelmezhetőségét, így a levont következtetéseket érdemes bizonyos mértékű távolságtartással kezelni. A mutató korlátozott felhasználhatóságát tovább erősíti, hogy az index például nem vesz figyelembe környezeti vagy szociális hatásokat, valamint sokkal inkább szerepet mér, nem pedig az FDI tényleges gazdasági hozzájárulását. Továbbá a végső mutató előállítására a során a súlyozás sem különbözik az egyes ország csoportokban.

Regionális összevetésben az UNCTAD kiadványa összesen három nagyobb csoportot különböztet meg: fejlett gazdaságok, fejlődő gazdaságok és átalakuló gazdaságok. A fejlett országokba tartozik többek között az Európai Unió összes gazdasága, így Magyarország is. A fejlődő gazdaságok afrikai, ázsiai, latin-amerikai és karibi országok, így a BRICS országok (kivételem Oroszország) is ide kerültek besorolásra. Végezetül az átalakuló országok közé a Dél-Kelet-Európai államok és a Független Államok Közösségének országai tartoznak, így Oroszország is.

Afrika jár az élen, amennyiben a külföldi vállalatok hozzáadott értékét vizsgáljuk: a régió GDP-jének közel 22 százalékát ezek a cégek termelik meg. Ugyanez az arány mutatkozik az átalakuló gazdaságok csoportjában is. Szintén Afrikát találjuk az első helyen, amennyiben a béreket vizsgáljuk. A fejlődő országok csoportját összehasonlítva a fejlettekkel, azt is láthatjuk, hogy a külföldi érdekeltségű vállalatok súlya a munkaerőpiacon magasabb, mint a

fejlett országokban, ugyanakkor a hozzáadott értékben fordított a sorrend a két régió között. Ez arra utal, hogy a fejlődő országokban munkaintenzívebb a termelés, illetve jelentősebb a bérolló a helyi és a külföldi cégek alkalmazotti fizetései között.

1. TÁBLÁZAT: AZ FDI-HOZZÁJÁRULÁS INDEXÉNEK RÉSZMUTATÓI AZ EGYES ORSZÁGCSOORTOKBAN, 2009 (SZÁZALÉK)

Régió	Hozzáadott érték	Foglalkoztatás	Export	Adó-bevétel	Bérek	K+F kiadások	Tőke-felhalmozás
Fejlett országok	12,7	7,5	19,3	13,9	14,6	24,2	10,5
Fejlődő országok	12,2	7,9	17,3	14,6	15,4	24,1	11,6
Afrika	21,7	7,3	–	–	21,7	37,2	18,4
Kelet- és Délkelet-Ázsia	10,5	9,9	30,9	7,7	8,9	22,5	6,2
Dél-Ázsia	10,3	6,1	–	–	16,0	–	3,8
Nyugat-Ázsia	16,8	5,5	1,9	–	15,0	–	3,8
Latin-Amerika és a Karib-térség	15,9	6,0	17,9	18,9	16,0	35,0	14,8
Átalakuló gazdaságok	21,7	3,0	–	–	11,2	15,4	25,7

Forrás: UNCTAD [2012], 33. o.

Az exportarányokat figyelve néhány régióban, elsősorban Kelet- és Délkelet-Ázsiában van óriási szerepe a multinacionális vállalatoknak a külkereskedelemben (itt Kína szerepére kell elsősorban felhívni a figyelmet). A kutatás-fejlesztési ráfordításokat figyelve a fejlett és fejlődő országokban közel azonos mértékben veszik ki a részüket az innovációból a multinacionális vállalatok, miközben az átmeneti gazdaságokban jóval kisebb részesedést tudnak magukénak.

Az egyes országokat vizsgálva, a csoportokon belül is komoly eltérések tapasztalhatóak a különböző pillérekben. Elsősorban a multinacionális cégek súlya az exportban és a foglalkoztatásban az, ami a leginkább variábilis. Ez elsősorban arra vezethető vissza, hogy maga a külföldi befektető is különböző szempontok alapján választ fogadó országot (ahogyan arra előző eseti tanulmányunkban kitértünk). Nem véletlen tehát, hogy elsősorban azokban az államokban magas a külföldi cégek foglalkoztatási aránya, amelyek a hatékonyságot kereső FDI számára biztosítanak jó lehetőséget, mivel itt olcsó, de mégis szakképzett a munkaerő. Ilyen ország például Kína, India, Tajvan vagy Mexikó: mindegyik a foglalkoztatási mutatóban az első kvartilisben (a lista élén) szerepel, miközben a hozzáadott érték tekintetében a negyedik negyedszintben (a lista végén) találhatóak.

A magas FDI hatást elkönyvelő országok, amelyek az FDI-hozzájárulás indexéből kialakított rangsor felső negyedében helyezkednek el, minden egyes pillérben rendkívül magas értéket érnek el. A külföldi tulajdonú vállalatok a GDP és az export közel felét termelik, a foglalkoztatottak számának egyötödét teszik ki, az adóbevételek és a K+F kiadások közel harmada hozzájuk köthető, a bérek harmadával magasabbak és a beruházások több mint

harmada is náluk realizálódik. Ez nem jelenti azt azonban, hogy a külföldi érdekeltségű vállalatok hazaivá válásával (a tulajdoni részarányok megváltozásával) ez eltűnne a gazdaságból, csupán statisztikai átrendeződés jelentkezne.

2. TÁBLÁZAT: AZ FDI-HOZZÁJÁRULÁS RÉSZMUTATÓINAK MEDIÁN ÉRTÉKE (SZÁZALÉK)

Kvartilis	FDI-hozzájárulás részmutatók							
	Hozzáadott érték	Foglalkoztatás	Export	Adó-bevétel	Bérek	K+F kiadások	Tőke-felhalmozás	FDI állomány /GDP
1	41,1	22,2	47,2	64,5	37,0	62,7	37,9	75,4
2	24,6	12,0	20,0	28,3	22,8	34,0	42,8	42,8
3	16,5	4,6	7,6	12,7	12,0	19,6	31,2	31,2
4	5,5	0,9	2,3	4,9	5,0	7,8	13,3	13,3

Forrás: UNCTAD [2012], 34. o.

A külföldi befektetők szerepe a fogadó ország gazdaságában elsősorban és leginkább az FDI állomány GDP-hez viszonyított arányától függ, ahogyan az a 2. táblázat utolsó oszlopából is kiderül. Az egyes államok szintjén vizsgálódva azonban számos esetben találkozhatunk olyannal, ahol szignifikánsan magasabb, vagy alacsonyabb az ország FDI-hozzájárulás rangsorban elért helyezése, mint azt a GDP-arányos FDI állomány indokolná. A komplex indikátort és a működőtőke arányát összevetve egy mátrixban láthatóvá válnak ezek az országok (3. táblázat).

Néhány nagy fejlődő állam – Argentína, Brazília, Kína, Dél-Afrikai Köztársaság – a várakozásokhoz képest nagyobb hasznot húz az egységnyi külföldi működőtőke jelenlétéből. Esetükben ez elsősorban az exportteljesítményüknek, a munkaerő-piaci befolyásuknak és a beruházási aránynál is magasabb K+F mutatónak tudható be. Közös jellemzője az országoknak, hogy ők elsősorban az olcsó munkaerő révén tudnak versenyezni a működőtőkéért. Más pozitívan teljesítő országok, mint Németország vagy Olaszország tradicionálisan inkább küldő, mint sem fogadó ország, legalábbis a GDP-arányában nézve, de mégis jobban állnak az átlagnál a hozzájárulás tekintetében. Ez leginkább a multinacionális cégektől származó adóbevételeknek, a magasabb béreknek és a K+F-nek köszönhető. A sorrend másik oldaláról közelítve, a magas FDI állománnyal bíró országok esetében néhányban érdemi hozzájárulást ez nem jelent a gazdasághoz. Ezek az országok az olyan adóparadicsomok, mint Luxemburg. Másrésről itt találhatjuk azokat a nyersanyagban gazdag országokat, melyek az erőforrások kiaknázására szakosodott működőtőkét vonzzák (Chile, Szaúd-Arábia). Itt elsősorban a munkaerőpiacon mutatott gyenge hozzájárulás az, ami az átlag alá löki az országok FDI kihasználását.

3. TÁBLÁZAT: FDI-HOZZÁJÁRULÁS – FDI JELENLÉT MÁTRIX (KVARTILISEK)⁷

		Várakozáson messze felül teljesítők	Várakozáson felül teljesítők	Megfelel a várakozásnak	Várakozáson alul teljesítők	Várakozáson messze alul teljesítők
FDI-hozzájárulás Index	1. kvartilis		Bolívia, Kolumbia, Finnország , Dél-Afrikai Közt.	Kambodzsza, Malajzia, Lengyelország, Románia , Tájféld, Egyesült Királyság	Belgium, Csehország, Észtország , Hong Kong, Magyarország, Írország , Panama, Szingapúr, Svédország , Svájc	
	2. kvartilis	Argentína, Németország, Olaszország	Brazília, Dominikai Közt., Franciaország, Szlovénia	Bosznia és Hercegovina, Costa Rica, Horvátország, Dánia , Honduras, Kazahsztán, Marokkó, Norvégia, Portugália	Ciprus, Hollandia , Trinidad és Tobago	
	3. kvartilis	Kína, Ecuador, Guatemala, Indonézia, Sri Lanka	Ausztrália, Ausztria , Kanada, Egyiptom, Litvánia , Peru, Egyesült Arab Emírátsok, Uruguay	Lettország , Új-Zéland, Spanyolország , Ukrajna	Bulgária , Chile, Jamaika	
	4. kvartilis	Algéria, Görögország , India, Japán, Kenya, Koreai Közt., Paraguay, Fülöp-szigetek, Tajvan, Törökország, Egyesült Államok, Venezuela	Izrael, Mexikó, Oroszország, Szaúd-Arábia		Bahamák, Barbados, Bermuda, Luxemburg	
		4. kvartilis	3. kvartilis	2. kvartilis	1. kvartilis	
GDP-arányos FDI állomány						

GDP-arányos FDI állomány

Forrás: UNCTAD [2012], 35. o., Századvég-szerkesztés

Magyarország esetében a multinacionális cégek jelenléte és szerepe a nemzetgazdaságban rendkívül jelentős. Az FDI-hozzájárulás indexe alapján felállított rangsorban hazánk az összetett 1. helyezett. Emellett a hét részindex mindegyikében ott van a legjobbak között. Ez egyben azt is jelenti, hogy a multinacionális cégek jelenléte rendkívül pozitív, még nemzetközi összehasonlításban is. A lista második helyezettje Belgium, majd Csehország és Románia következik. Összességében tehát elmondható, hogy a régió megfelelően képes kiaknázni a multinacionális cégek nyújtotta jelenlét előnyeit.

Bár az UNCTAD nem közli a számszerű adatokat, a KSH, a NAV és az MNB adatai alapján kiszámíthatóak Magyarország részmutatói.⁸ A statisztikák szerint a működőtőke állomány GDP-hez viszonyított aránya 2009-ben 72,5, 2011-ben pedig 73 százalék volt, ami nagyjából megfelel az 1. kvartilis mediánjának (lásd 2. táblázat). Hazánkban tehát rendkívül erős a külföldi tőke jelenléte. A külföldi érdekeltségű vállalatok bruttó hozzáadott értéke a nemzetgazdasági kibocsátáshoz viszonyítva 2009 óta folyamatosan zsugorodik: 43-ról 40

⁷ A táblázatban félkövérrel jelöltük az Európai Unió tagországait. Az 1. kvartilis a rangsor felső, a 4. kvartilis az alsó 25 százalékát reprezentálja.

⁸ Az MNB-től származik az FDI állomány adata, a NAV-tól a külföldi érdekeltségű vállalatok adóbefizetései és bruttó hozzáadott értékük. A KSH statisztikái a munkaerőpiacot, az exportot, a K+F-t és a beruházásokat fedik le, valamint a nemzetgazdasági bruttó hozzáadott értéket (GDP) is a statisztikai hivataltól vettük.

százalékra 2011-ben. Mindazonáltal ez továbbra is azt jelzi, hogy elévülhetetlen szerepet töltenek be ezek a vállalatok a magyar gazdaságban. A munkaerő-piaci súlyuk még ennél is jelentősebb: 2009–2011-ben a foglalkoztatottak 24 százaléka dolgozott multinacionális vállalatnál, tehát enyhén meghaladjuk a medián értékét. Ugyanakkor a bérek tekintetében hatalmas eltérés mutatkozik a középértéktől: hazánkban a külföldi érdekeltségű vállalatok 2009-ben 1,4, 2011-ben 1,5-szeres bért fizettek alkalmazottaiknak a nemzetgazdasági átlaghoz képest.

A vállalatok a magyar exportból is oroszánrészt vállalnak: a teljes hazai kivitel értékének 70 százaléka kötődött hozzájuk 2009-ben. Dominanciájukból azonban folyamatosan veszítettek az évek folyamán és 2011-re 57 százalékra esett ez a mutató, ám még ez is jelentősen meghaladja az 1. kvartilis mediánját. A külföldi érdekeltségű vállalkozások beruházása az aggregátum 31–32 százalékát tette ki a vizsgált években, ami relatíve alacsonynak mondható. A kutatás-fejlesztési ráfordítások 2009-es aggregátumának 58, a 2011-esnek 62 százaléka külföldi vagy külföldi többségi tulajdonú cégekhez köthető.⁹

Végezetül az államkassza bevételeinek 47 százalékát a vizsgált vállalatcsoport adja, ami elmarad a toplista középértékétől. A multinacionális vállalatok teherviselési képességére vonatkozó képet árnyalja, hogy ezek sem tekinthetők heterogén csoportnak, hiszen mind méretük, mind ágazatuk szempontjából jelentősen eltérő piaci környezetben működnek. Az elmúlt évek gazdaságpolitikája vélhetően emelte az adóbevételi arányt, ami javíthatta az FDI-hozzájárulás indexét. Ugyanakkor a KSH statisztikái alapján az érintett szektorok a K+F és beruházási kiadásait visszafogták, ami az FDI-hozzájárulás indexére negatív hatással lehetett.

⁹ A KSH K+F-ráfordításokra vonatkozó tulajdonos szerinti megbontású statisztikája nem tartalmaz külföldi érdekeltségű (10 százalék feletti tulajdon) vállalatokat. Ezért a tisztán külföldi és a többségében (50 százalék feletti tulajdon) külföldi vállalatok K+F-ráfordításait vettük figyelembe, amivel így jelentősen alulbecsülhetjük a tényleges, UNCTAD által használt arányszámot.

Befektetői hangulatbarométer

Az újrabefektetések adják a beáramló külföldi tőke mintegy felét

A tavalyi évben rekordot döntött a külföldi működő tőke (FDI) Magyarországra áramlása, a Magyar Nemzeti Bank számításai szerint 10,46 milliárd euró érkezett hazánkba. Az egyszeri tételektől és a pénzügyi tételektől megtisztított adat ennél kisebb, de az előző évekhez képest jelentősen emelkedett – annak ellenére, hogy a közvélemény számára is látványos nagyberuházás mintha kevesebb indult volna el 2012-ben. (Az Audi bővítésének bejelentése is már megtörtént korábban, a Mercedes pedig tavaly már megkezdte a gyártást.) A témában járatos külföldi és magyarországi elemzők, a Kormány részéről illetékes Nemzeti Külgazdasági Hivatallal (HITA) együtt az ellentmondás feloldásaként arra hívják fel a figyelmet, hogy a tőkebeáramlás szerkezetében egyre fontosabbak az újrabefektetések, vagyis a Magyarországon már korábban megtelepedett cégek bővítései, fejlesztései. A HITA adatai szerint – pontos statisztika a cégeken belüli mozgások követhetlensége miatt nincsen – akár a 48%-ot is elérhette tavaly az újrabefektetések aránya a teljes beáramló FDI-hoz képest.

Azok a vállalatok fektetnek be ismételten, amelyek már évek óta hazánkban működnek: termelnek, szolgáltató központjaikat, K+F tevékenységüket helyezik át hazánkba, tehát reálisan, testközelből látják az üzleti környezet változásait (annak politikai vonatkozásaival együtt), és döntéseiket várhatóan nem a nemzetközi médiában szárnyra kapó hírek, hanem tapasztalataik alapján hozzák meg. Véleményünk szerint a Kormányzat számára kiemelten fontos, hogy ezeknek a vállalatoknak (legyenek azok az autóipar legnagyobb cégei, stratégiai partnerek vagy közepes méretű, alapvetően beszállításból vagy exportból élő vállalatok) a hangulatát – vagyis elsősorban a helyi vezetők véleményének változásait – folyamatosan figyelemmel kísérje, és adott esetben döntéshozatal előtt figyelembe is vegye.

A hangulatbarométer módszertana

A nagyvállalatok felsővezetői (érdemi döntéshozói) nehezen megközelíthető alanyai bármiféle vélemény-kutatásnak: nem szívesen nyilatkoznak, az érzékeny kérdések elől elzárkóznak, vagy akár belső vállalati szabályzat köti a kezüket a válaszadásban.

A vezetők véleményét nem lehetséges hagyományos kérdőívekkel mérni, a kérdezőnek inkább egy jól behatárolt témakör mentén célszerű végigbeszélgetnie a rendelkezésre álló, többnyire igen rövid időt. Ugyan ezek az interjúk nehezebben írhatóak le a formális statisztikai módszerekkel, de ebben a speciális műfajban nem is cél nagy sokaságok mérése.

Természetesen a hangulatbarométer összeállításakor törekedtünk arra, hogy a megkérdezett 25 cég(vezető) megfelelően reprezentálja a Magyarországon befektetett nagyvállalatok körét, mind a cégek származási országa, mind mérete, mind a szektorok szerint:

- **Származási ország szerinti megoszlás**

- 7 amerikai
- 6 német
- 3 japán
- 3 dél-koreai
- 2 francia
- 1 osztrák
- 1 dán
- 1 angol
- 1 magyar

(Megjegyzés: a fenti felsorolás a legfontosabb partnerországokat tükrözi, egyedül az indiai és kínai cégek hiányoznak, de ezeknél a belső vezetési rendszer szinte lehetetlenné teszi még egy anonim interjú elkészítését is.)

- **Méret szerinti megoszlás (Magyarországon foglalkoztatottak száma)**

- 0-200 fő: 4 cég
- 201-500 fő: 10 cég
- 501-1000 fő: 5 cég
- 1000 fő felett: 6 cég

- **Szektorok szerinti megoszlás:**

- autóipar 5 cég
- elektronika 4 cég
- gyógyszeripar 4 cég
- orvosi műszergyártás 3 cég
- szolgáltató központok 3 cég
- informatika 2 cég
- gépgyártás 2 cég
- megújuló energia 1 cég
- vegyipar 1 cég

A cégek és a megkérdezett vezetők nem adták hozzájárulásukat ahhoz, hogy adataik egyenként és egyértelműen azonosíthatóan szerepeljenek ebben az összefoglalóban.

A kérdőív az alábbi témakörök szerint haladt végig az interjúkon, így a válaszokat is ebben a tematikában csoportosíthatjuk:

1.1. Általános, üzleti környezetet érintő kérdések

1.2. Konkrét, az üzleti környezetet érintő témák

1.3. Közéleti, politikai kérdések

2.1. Üzletfejlesztéssel kapcsolatos kérdések (kellően nyereséges-e a vállalat?)

2.2. Bővítésre, további tervekre vonatkozó kérdések

A válaszok szöveges értékelése

Az üzleti és politikai környezetre vonatkozó kérdések

Általános, üzleti környezetet érintő kérdések

A megkérdezett cégvezetők mindegyike úgy nyilatkozott, hogy Magyarországon megtalálta számítását, és utólag is pozitívnak ítéli meg vállalatának azt a döntését, hogy hazánkban telepedett le. A legfontosabb, az üzleti környezetet meghatározó kérdésekben, mint a jogi keretek, jogérvényesítés vagy a pénzügyi rendszer működése, kiváló a megítélésünk. A cégek többsége (22/25) kifejezetten pozitívan ítélte meg a nemrég lezajlott munkajogi változtatásokat, csupán két ázsiai és az angol válaszadó vélte úgy, hogy az még mindig nem elég rugalmas (az ünnepi munkavégzés szigorú szabályát konkrétan is említve).

A vállalatok elégedettek Magyarország regionális gazdasági szerepével: mivel a felmérésben érintett nagyvállalatok döntően exportra termelnek, többen visszaigazolták azt az állami kommunikációban is megjelenő állítást, hogy egyik versenyelőnyünk a kelet-európai és balkáni piacok közelsége az EU adta biztonságosabb keretek között.

Konkrét, az üzleti környezetet érintő témák

Az adórendszerrel kapcsolatos kérdések a felmérésben külön kérdéskört alkottak, ezért került ez a téma az üzleti környezettel összefüggő konkrét válaszok közé. A megkérdezett 25 cégvezető válaszi alapján elmondható, hogy az adórendszerrel a nagyvállalatok általánosságban meg vannak elégedve, az őket érintő változásokat (pl. társasági adó) pozitívan értékelik. Szinte mindegyikük említ azonban az adózással kapcsolatos, kisebb-nagyobb súlyú problémát, amely versenyképességünket - érdemi államháztartási hatás nélkül ugyan, de - rontja:

- „ÁFA-visszaigényléseink után rendszeresen csak 4 hónap múlva jutunk a pénzhez, ezért azon gondolkozunk, hogy hazai beszerzéseink egy részét külföldi forrásra váltjuk.” (kisebb méretű termelő vállalat)
- „Az amerikai menedzsment nem akarta megérteni, hogy miként változhat a katasztrófavédelmi járulék egyik évről a másikra a hétszeresére – akkor is, ha ez a tétel elenyésző a költségvetésünkhöz képest.” (amerikai tulajdonú termelő cég)

Több válaszadó panaszkodott a kisadók területén követhetetlen változásokra, különösen a környezetvédelmi termékdíjra, de még a népegészségügyi termékadóra is érkezett kritikus megjegyzés.

Említést érdemlő jogi problémája egy cégnek akadt, amely közvetlenül a területeit kezelő cég ellen indult, állami keresetre. Ugyanakkor a 24 problémamentességet jelző válasz véleményünk szerint jogi biztonságot és megbízhatóságot reprezentál kifelé is.

Meglepően hathat, hogy a bürokráciából adódó terhet csupán egy cég találta kifejezetten hátráltatónak. Szinte az összes külföldi vállalatvezető szerint Magyarországon a bürokratikus akadályok legfeljebb átlagosnak mondhatóak, számos versenytárs országban rosszabb a helyzet.

Közéleti, politikai kérdések

A közéleti, politikai kérdések talán a legszenzitívebbek a felmérésben, ezért elsőként arra kerestük a választ, hogy a vállalatvezetők mennyire tartják fontosnak a témát. A 25 válaszadóból 19 elismerte, hogy Magyarország megítélése, az ország politikai helyzete befolyással van befektetéseire, azonban csupán egy konkrét esetet említettek, amikor

- „Az amerikai döntéshozók az újságokban olvasottak alapján a bővítési helyszínek közül úgy húzták ki Magyarországot, hogy nem is vizsgálták meg a konkrét projektet.” (informatikai cég)

A beszélgetésekből kiderül, hogy a cégvezetők tájékozottak a napi politikai kérdésekben, ugyanakkor az üzleti döntéseikre csekély befolyással vannak ezek a hírek.

A cég üzletmenetére és a bővítési szándékokra vonatkozó kérdések

Üzletfejlesztéssel kapcsolatos kérdések

A legtöbb vállalat az üzletmenettel kapcsolatban pozitív trendekről számolt be, de egyik sem a hazai értékesítési eredményeknek köszönhetően. A megkérdezettek között van néhány olyan cég, mely számára a hazai piac kiemelt fontosságú, ők elsősorban a tervezhető és nagyobb volumenű kormányzati beszerzéseket (megrendeléseket) hiányolják.

- „A Lengyelországot preferáló legutóbbi döntésünkben szerepet játszott az, hogy ott sokkal több kormányzati megbízást nyertünk el az elmúlt időszakban.” (informatikai cég)

Az üzletfejlesztési kérdések közül a Kormányzat számára talán a legfontosabb a hazai beszállítókkal való kapcsolatok fejlesztése. Sajnos a cégek a duális gazdaságot olyan adottságként kezelik, amelyen nem lehet változtatni, ezért nem is nagyon kívánnak foglalkozni a magyar beszállítókkal. Maximum a csomagoló- és nyomdaipar vállalkozásai versenyképesek, mert ezeket a feladatokat nyilván kevésbé hajlamosak házi beszállítóikkal végeztetni.

16 vállalat úgy nyilatkozott, hogy nincs érdemi fejlesztési elképzelése a magyar beszállítókat illetően (64%), 6 vállalat folyamatosan keres hazai beszállítót (24%), míg csupán 3 olyan válasz érkezett, hogy kifejezetten beszállító-fejlesztési programban vesz részt (2 a HITA-val közösen, 1 saját működtetésben).

A megkérdezett cégvezetők 64%-a, azaz 16 vállalat nyilatkozott kifejezetten pozitívan a magyar munkaerőről. Képzettség, rugalmasság, teherbírás – ezek a szavak hangzottak el. A kérdéseink arra is irányultak, hogy a cégek a bővítések során nem találkoznak-e munkaerő piaci problémával. A válaszok alapján két problémás terület látszik:

- A relatív munkaerőhiány az autópárházban a szellemi foglalkoztatottak körében már probléma, legalábbis az OEM¹⁰ / TIER1 körön kívül.
- Néhány vidéki város nem képes elég versenyképes tudással rendelkező fiatalot megtartani, erre a szolgáltató központok és a K+F intenzív cégek közül 4-en is panaszkodtak.

A K+F tevékenységet két szempontból is kiemelten fontosnak tarthatjuk: egyrészt jól jelzi egy befektetés sikerét, amikor az anyavállalat ezt a kulcstevékenységet is vagy annak egy részét Magyarországra helyezi, másrészt a nagyobb hozzáadott értékkel bíró tevékenységek a hazai munkaerőpiacnak, sőt a demográfiai folyamatoknak is kedveznek. A K+F tevékenységre vonatkozó válaszokat az alábbi táblázat foglalja össze:

K+F központja van Mo-n	4 cég	informatika, autópárház
K+F tevékenységet végez Mo-n	14 cég	elektronika, gyógyszeripar, orvosi műszer
A közeljövőben K+F tevékenységet hozna Magyarországra	3 cég	nyomdaipar, elektronika, gépárház
Nincs és nem tervez K+F tevékenységgel	4 cég	SSC, gépárház

A bővítésre, további tervekhez vonatkozó kérdések

A bővítésnél felmerülő kérdés, hogy Magyarország mely országokkal van versenyben. Hagyományosan a V4 államok csoportját tekinthettük versenytársnak, azonban ez a helyzet az elmúlt években megváltozott. Most már Románia is igen gyakran tűnik fel a válaszokban, mint a bővítés Magyarországon kívüli lehetséges helyszíne, valamint 2-2 válasz említi Ukrajnát és Szerbiát is, 1 pedig Bulgáriát.

A bővítési szándékot minden interjú kulcskérdéseként kezeltük és több oldalról is megközelítettük (versenyképesség, üzleti környezet, állami támogatások). Összességében az alábbi eredmények születtek:

Folyamatos létszámbővítés folyik a cégnél	6 cég
Bővítést tervez a meglévő infrastruktúrával	5 cég
Infrastrukturális vonzattal is járó beruházást tervez a közeljövőben (pl. zöldmezős beruházás)	8 cég
Bővítési szándéka van, de 1-3 éven belül	3 cég
Nem tervez bővítéssel Magyarországon	3 cég

A fenti eredmények alapján látható, hogy kiemelten fontos kormányzati szinten is foglalkozni a már jelenlévő cégekkel. Ugyan a jelen kutatáshoz használt kérdezői módszerrel nehéz adatot gyűjteni a tervezett bővítések volumenéről, de az átlagos új projektnagyság 10-12 millió euróra és 200-300 új munkahelyre tehető.

¹⁰ OEM – Original Equipment Manufacturer

Problémák, az állami beavatkozás igénye

A befektetések kapcsán vannak olyan területek, amelyeken hagyományosan az állami támogatásnak, az állami beavatkozásnak jut kulcsszerep. Ilyenek az infrastruktúrával kapcsolatos kérdések, a pénzügyi támogatások vagy az oktatás kérdése.

a, Támogatások

A befektetésösztönzés állami eszközei közül az Európát sújtó hitelválság miatt különösen fontos a különböző készpénztámogatások és adókedvezmények rendszere. A magyar rendszer a vállalatvezetők értékelése szerint átlátható és a versenytársainkhoz képest versenyképes. A felmerült problémák a következők:

- „Az EKD rendszer lehetne rugalmasabb a limiteket illetően.” (nyomdaipari cég)
- „Az elbírálás lehetne gyorsabb, de legalább az állami ügynökség segítőkész.” (autóipari cég)
- „Románia jobban támogatja az ipari szoftverfejlesztést, ez Magyarországon miért nem prioritás?”. (elektronikai cég)

A hangulatbarométerünk által feltárt legsúlyosabb probléma viszont az uniós pályázatok ügye: a cégek több mint fele (13 vállalat) aktívan érintett a kérdésben, és 100%-ban negatívak a tapasztalataik. A pályázatok megismerhetetlenek, a kiírások követhetetlenek, 2013-ban jellemzően 1-1 napra elérhetőek, a velük való tervezés lehetetlen – nagyjából így lehet összefoglalni a válaszokat. Mivel a fejlesztésekhez sok esetben kapcsolódik pályázat, ezért kiemelten fontos a probléma megoldása, tekintettel arra, hogy az 2014-től komoly versenyhátrányt jelenthet.

b, Infrastruktúra

Magyarországon az elmúlt két évtized erőfeszítéseinek eredményeként a fizikai és az informatikai infrastruktúra is jó, ezt a cégvezetők is visszaigazolják. Csupán két vállalat említett problémát:

- „A főútra való bekötés kérdését meg kell oldani, különben nem lesz bővítés.” (szolnoki cég)
- „Rossz a buszközlekedés a város és a telep között, és az ipari parkot is azonnal fejleszteni kellene.” (Komárom-Esztergom megyei cég)

c, Oktatás

A munkaerőpiac kapcsán is felmerül ez a terület, amelyen az állam és a vállalatok együttműködése máris érezhető – de szinte kizárólag a felsőoktatás területén: a megkérdezettek közül 14 vállalatnak van formális együttműködése egyetemmel (néhányiknek többel is), de csak 1 válaszadó említ középfokú oktatási intézménnyel való szoros együttműködést. A duális szakképzési modell megvalósításánál ez az információ fontos lehet: szükséges lenne jobban törekedni arra, hogy a néhány legnagyobb vállalat mellett a közepes cégek is bekapcsolódjanak a képzési programba.

Stratégiai fordulópont Magyarország energiabiztonságában

Háttér

Az 1999-ben felfedezett azerbajdzsáni Shah Deniz mező kitermelésének első fázisát 2006-ban kezdte meg a BP vezette konzorcium. A mezőből évente átlagosan 9 milliárd köbméter gáz és jelentős mennyiségű (napi 50 ezer hordó) kondenzátum nyerhető ki.¹¹ A 2018-tól termelésbe állított második fázis évente további 16 milliárd köbméter földgázt biztosít majd a konzorcium számára. Míg az első szakaszban kinyert földgázt az azeri, georgiai és török piacon értékesítik a meglévő vezetékes szállítási kapacitás révén, a második szakasz kitermelésének már csak mintegy 38 százaléka marad Törökországban; a döntő részt, évi 10 milliárd köbmétert az európai piacokra juttatnak majd.¹² Ehhez azonban szükséges a megfelelő szállító infrastruktúra, vagyis egy hosszú, komplex és rendkívül költséges földgázvezeték kiépítése.

A Nabucco-konzorcium¹³ eredetileg a teljes gázvezeték-útvonal (1. ábra) megépítését célozta a georgiai-török határtól az ausztriai Baumgarten regionális gázelosztó központjáig. A 2002 óta folyamatosan alakuló projektet az Európai Bizottság sokáig kiemelt érdeklődéssel és támogatással kezelte, mivel az legalább részben alternatívát kínált a kelet-közép-európai régió egyoldalú földgázfüggőségére Oroszországtól.

A konzorcium 2008-as formális megalapítása óta azonban jelentősen leértékelődött a projekt megvalósíthatósága és stratégiai súlya az európai közbeszédben. Oroszország saját alternatívát kínált az ún. Déli Gázfolyosó kiépítésére a Déli Áramlat projekttel, miközben a Nabucco tervezett költségei megugrottak. A Nabuccóba táplálendő azeri (és később türkmén) földgáz forrása olyannyira bizonytalanná vált, hogy egy időben gázforrásként Irán bevonása is felmerült a projekt megvalósíthatóságának biztosítása érdekében. A világgazdasági, majd az euróövezeti válság kiszárította a likvid finanszírozási forrásokat; a késlekedés és bizonytalanságok következtében pedig sorra születtek az alternatív útvonal-javaslatok.

A problémák 2012 januárjában az eredeti Nabucco-koncepció felülvizsgálatához vezettek: hivatalosan is megszületett a Nabucco Nyugat koncepció, mely már kizárólag az eredeti Nabuccónak a török-bolgár határ és Baumgarten közötti szakaszára koncentrál (2. ábra), míg

¹¹ Forrás: <http://www.bp.com/sectiongenericarticle.do?categoryId=9048303&contentId=7015092>. Letöltés dátuma: 2013. június 12.

¹² Forrás: <http://www.bp.com/sectiongenericarticle.do?categoryId=9046884&contentId=7080518>. Letöltés dátuma: 2013. június 12.

¹³ A konzorcium tagjai 2008-ban: OMV (Ausztria), MOL (Magyarország), Transgaz (Románia), Bulgargaz (Bulgária), BOTAŞ (Törökország), RWE (Németország). Mára a MOL-t a MOL Csoport egy másik tagja (FGSz), az RWE-t pedig a Gaz de France Suez (Franciaország) váltotta fel a konzorciumban.

a georgiai-török és a török-bolgár határ közötti szakasz egy másik projekt, az azeri-török kooperációban készülő Transz-Anatólia vezeték keretében épülhet meg.

.

A Shah Deniz konzorcium küszöbön álló júniusi döntésének másik szereplője a Transz-Adria vezeték (TAP) konzorciuma.¹⁴ A TAP vezeték a török-bolgár határt kötné össze Görögországon és Albánián keresztül az olasz csizma sarkával, ahonnan a meglévő itáliai vezetékrendszer szállítaná tovább a betáplált gázt az európai piacok felé.

Nabucco vs. TAP¹⁵

A Nabucco Nyugat gázvezeték egy sor stratégiai és üzleti szempontot figyelembe a következő fontos előnyökkel bír:

- a legrövidebb hozzáférési útvonalat kínálja a Kaszpi-térség gáztermelői számára a leginkább releváns európai piacokhoz, melyek jelenleg nem rendelkeznek jelentékeny alternatív (pl. LNG-alapú) földgáz-hozzáféréssel;
- összeköttetést teremt az érintett közép-és délkelet-európai földgáz-infrastruktúrák között, így pótlólagos kijutási lehetőségeket teremt azok szomszédai irányában (pl. Horvátország, Szlovénia, Szlovákia);
- támaszkodhat az érintett államokban (Románia, Magyarország, Ausztria) már kiépült, jelentős stratégiai gáztározó-kapacitásra;
- az évente 30 milliárd köbméterig felfelé skálázható szállítóképesség révén stratégiai opciót jelent a jövőbeni azeri és türkmén földgáz-kitermelési növekmény exportja számára.

A TAP projekt a fentiekkel szemben elsősorban üzleti-gazdaságossági előnyöket kínál, melyek a Shah Deniz mező kitermelői közül a BP és a Statoil számára prioritást élveznek a stratégiai szempontokhoz képest:

- a projektet alapvetően évi 10 milliárd köbméteres szállítóképességre tervezik, ami hosszú távú stratégiai célokra nem alkalmas, ellenben megfelel a Shah Deniz mező jelenleg biztosra vehető 2018 utáni, Európába szánt volumen-növekményének;
- ennek megfelelően a projekt költségei lényegesen alacsonyabbak a Nabuccóénál;
- részben a fenti állításból fakadóan a projekt finanszírozása is stabilabb lábakon áll;
- a javasolt földgáz-átvételi árak magasabbak a Nabucco által ajánlotttnál.

¹⁴ A TAP-konzorcium jelenlegi tagjai: Axpo (Svájc), Statoil (Norvégia), E.ON (Németország). Forrás: <http://www.trans-adriatic-pipeline.com/about-us/shareholders/>. Letöltés dátuma: 2013. június 12.

¹⁵ Vladimir Socor: *Comparative Advantages of Nabucco-West Offset By Lack of Financing*. Eurasia Daily Monitor Volume: 10 Issue: 102. Forrás: [http://www.jamestown.org/programs/edm/single/?tx_ttnews\[tt_news\]=40958&tx_ttnews\[backPid\]=27&cHash=6385e071106b353dfe49b9a9fff3fc0a#_Ua38VMorUXE](http://www.jamestown.org/programs/edm/single/?tx_ttnews[tt_news]=40958&tx_ttnews[backPid]=27&cHash=6385e071106b353dfe49b9a9fff3fc0a#_Ua38VMorUXE)

Letöltés dátuma: 2013. június 12.

Annak megvalósulása esetén Magyarország lehetne a Nabucco-projekt egyik legfőbb haszonélvezője: hazánk energiamixében ma is rendkívül jelentős a földgáz szerepe, melyet ráadásul túlnyomórészt Oroszországból, egyetlen útvonalon keresztül szerzünk be.¹⁶ Bár a nemzetközi gázpiacokra hosszabb távon jelentős hatással lehetnek a legújabb kőolaj- és gázipari technológiai vívmányok (palagáz-kitermelés elterjedése, LNG-alapú szállítási technológiák fejlődése), valamint több ígéretes és konkrét projekt is az egyirányú függőségünk enyhítését célozza középtávon, jelenleg mégis a Nabucco az egyetlen reális alternatíva, mely kiszámítható, nagy mennyiségű, nem Oroszországból származó földgázt juttathat hazánkba belátható időn belül.

A Közép-Európa Év és a visegrádi együttműködés lehetőségei

Helyzetkép

2013. elejétől Magyarország tölti be a Közép-Európai Kezdeményezés, 2013 júliusától pedig a visegrádi csoport soros elnöki posztját. A magyar diplomácia összeköttetést teremtett a két elnökségi funkció között, és a 2013-as évet Közép-Európa Évének keresztelte a magyar külpolitikában. A tematikus év meghirdetésével a kormány kommunikált célja a két elnökségi program összehangolása, valamint a bennük rejlő szinergiák minél hatékonyabb kihasználása. A Külügyminisztérium Magyarország közép-európai szerepvállalásának erősítését, az erős közép-európai régió képének megjelenítését kifelé, a Magyarország számára fontos kérdések térségbeli napirendre emelését, valamint a V4-nek a nyugat-balkáni és a kelet-európai régióban játszott szerepének erősítését jelölte meg kiemelt célként. Az közép-európai együttműködés esetleges akadályainak felszámolása, a térség közös törekvéseinek megjelenítése az Európai Unióban, és az Európán kívüli államok közép-európai szerepvállalásának ösztönzése szintén az artikulált prioritások között kapott helyet.¹⁷

A kormány által vállalt fenti célok összhangban állnak a magyar külpolitikai EU-elnökséget követő prioritásaival,¹⁸ a visegrádi együttműködésre fókuszálva azonban kijelenthetjük, hogy komoly változásoknak kellene bekövetkeznie ahhoz, hogy az betölthesse a neki szánt stratégiai szerepet. A magyar Közép-Európa-év, bár lényegi attitűdbeli változások kivívására várhatóan nem lesz képes, valóban fontos gyakorlati lépéseket tehet a térségbeli

¹⁶ Nemzeti Energiastratégia 2030, pp. 30-31. Nemzeti Fejlesztési Minisztérium, 2012. Forrás: <http://www.kormany.hu/download/4/f8/70000/Nemzeti%20Energiastrat%C3%A9gia%202030%20teljes%20v%C3%A1ltozat.pdf>. Letöltés dátuma: 2013. június 12.

¹⁷ "Közép-európai év lesz jövőre a magyar diplomáciában". A Külügyminisztérium közleménye, 2012. december 27. Forrás: <http://www.kormany.hu/hu/kulugyminiszterium/hirek/kozep-europai-ev-lesz-jovore-a-magyar-diplomaciaban>. Letöltés dátuma: 2013. június 13.

¹⁸ Magyar külpolitika az uniós elnökség után. Külügyminisztérium, 2011. Forrás: http://www.kormany.hu/download/a/cb/60000/kulpolitikai_strategia_20111219.pdf. Letöltés dátuma: 2013. június 13.

együttműködés egyes aspektusainak előmozdítására, valamint a régiós identitás megerősítésére.

A visegrádi együttműködés húzóágazatai

A lengyel külpolitikai orientáció fókuszának a szakirodalomban gyakran elemzett eltolódása a visegrádi együttműködés felől EU tengelyét alkotó német-francia páros irányába eleve korlátok közé szorítja a V4-projekt politikai eredményeinek relatív nagyságrendjét.¹⁹ A visegrádi együttműködés a négy résztvevő állam EU- és NATO-csatlakozása óta híján van a domináns nagy, közös narratívának, stratégiai célnak, mely képessé tette a négyeket arra, hogy stratégiaileg tartósan összehangolt külpolitikai lépések sorozatát hozzák meg.²⁰ A csoportnak azonban így is akadnak húzóágazatai, vagyis a politikai együttműködés olyan, kiemelt területei, melyek esetében az érdekközösség ereje valódi politikai harmonizációt kényszerít ki.

Az Európai Unió 2014-2020-as költségvetési keretének meghatározásában fontos közös érdeknek bizonyult a feltörekvő régióknak juttatott kohéziós pénzek szinten tartása. Miután az erre vonatkozó stratégiai megállapodás megszületett, e téren fellélegzési periódusnak lehetünk szemtanúi, amiből egyenesen következik, hogy a legközelebbi jövőben nem ez a probléma dominálja majd a visegrádi napirendet.

A szintén hagyományosan közös akaratképzést kikényszerítő téma, az EU bővítés- és szomszédságpolitikája Horvátország mérföldkőnek tekintett, 2013. július 1-i csatlakozásával szintén fontos cezúrához ér: a szakadék a horvát csatlakozás és a nyugat-balkáni tagjelöltek, valamint utóbbiak és a Keleti Partnerség hat állama között jelenleg áthidalhatatlan, vagyis e téren a visegrádi négyek számára jelenleg az alapos külpolitikai aprómunka periódusa érkezett el, tehát e téren sem számíthatunk áttörésszerű politikai eredményekre a 2013-as év során. (Reménytelen kivételnek tekintendő Ukrajna társulási megállapodásának megkötése, melyet ez év novemberére prognosztizálnak.)

A visegrádi együttműködés súlypontját, motorját jelenleg – a téma „hard” jellegének megfelelő módon – a biztonságpolitikai aspektusok nyújtják. A biztonsági kérdéseket érdemes két csoportra osztanunk: az egyik a klasszikus védelmi együttműködés; a másik pedig az energiabiztonság.

A védelmi együttműködés sikertörténetének nevezhetjük, hogy a külügyminiszterek 2013 áprilisában a Globsec 2013 nemzetközi konferencián közös nyilatkozatban erősítették meg a

¹⁹ Hamberger Judit: Visegrádi partnereink és Németország, avagy a lengyel külügyminiszter európai víziója. Forrás: <http://www.hiia.hu/pub/displ.asp?id=ITSIXT>. Letöltés dátuma: 2013. június 13.

²⁰ Csicsai Máté: Nagy hatalom születik Közép-Európában? Lengyelország új külpolitikája. 15. p. Forrás: http://kitekinto.hu/downloads/kitekinto_elemezsek_lengyelorszag_kulpolitikaja_2012.pdf. Letöltés dátuma: 2013. június 13.

Visegrád Harccsoport felállítását a 2016-os évre.²¹ Ez a tény ráadásul az EU biztonság- és védelempolitikai dimenziójának szempontjából sem elhanyagolható, a külvilág számára is rendkívül jól kommunikálható, jelentős lépésnek minősül, mely az Egyesült Államokban működő think-tankek figyelmét is felkeltette.²²

Az energiabiztonság tekintetében a négy állam közös érdeke a földgáz beszerzési forrásainak diverzifikációja, az egyoldalú orosz importfüggőség enyhítése. Ennek megfelelően egyszerre fontos tényező a Déli Gázfolyosó jövője, valamint a vonatkozó uniós dokumentumokban szintén prioritásként kezelt Észak-déli irányú gázhálózati összekapcsolódások fejlesztése Közép-Kelet- és Délkelet-Európában.²³

Zavargások Törökországban

2013. május 28-án több tucat tüntető lepte el Isztambul egyik parkját, a Gezi- parkot. Az eddigi információk szerint a tüntetők a kormány azon lépései ellen kívánták felemelni hangjukat, hogy a park helyén bevásárló központot építsenek, kivágásra ítélve ezzel a park idős fáit. A tüntetés azonban eszkalálódott, főleg azt követően, hogy a rendőrök a demonstráció felszámolására könnygázt vetettek be. A tüntetések később kormányellenes és kifejezetten az erdogani politikát kritizáló demonstrációkba csaptak át. A megmozdulások változó intenzitással, azóta is folytatódtak kiterjedve Törökország nagyobb vidéki városaira is.

A török események kapcsán rögtön felmerült annak kérdése, hogy beszélhetünk-e az arab országokban lezajlott tüntetésekhez hasonló folyamatokról. A tüntetők ugyanis a Gezi-park fáinak megvédését követően olyan jelszavakat kezdtek el használni, amelyek szerint elégük van a kormányzó párt és az Erdogan által előírányzott iszlamista fordulatból. Ennek hátterében több az utóbbi időszakban bejelentett kormányzati lépés áll. A kormányzó iszlám-demokrata AKP (*Adalet ve Kalkınma Partisi*, Igazság és Fejlődés Pártja) a napokban terjesztette be azt a javaslatot, amely szerint a jövőben szigorítanák az alkohol reklámozását és eladását. Mindezt tetézte a miniszterelnök bejelentése az alkoholfogyasztással és a fiatalok párkapcsolati szokásaival kapcsolatban.²⁴ Az amúgy fele-fele arányban vallásos-

²¹ Forrás: <http://www.thedaily.hu/globsec-common-declaration-of-visegrad-four>. Letöltés dátuma: 2013. június 13.

²² Robert Kupiecki: Report No. 35: Visegrád Defense Cooperation: From Mutual Support to Strengthening NATO and the EU. A Polish Perspective. Centre for European Policy Analysis. Forrás: <http://www.cepa.org/content/report-no-35-visegr%C3%A1d-defense-cooperation-mutual-support-strengthening-nato-and-eu-polish>. Letöltés dátuma: 2013. június 13.

²³ AZ EURÓPAI PARLAMENT ÉS A TANÁCS RENDELETE a transzeurópai energiainfrastruktúrára vonatkozó iránymutatásokról és az 1364/2006/EK határozat hatályon kívül helyezéséről. Forrás: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:52011PC0658:HU:NOT>. Letöltés dátuma: 2013. június 6.

²⁴ <http://www.aljazeera.com/indepth/features/2013/06/20136513414495277.html>

szekuláris török társadalom szemében mindez az Atatürk szekuláris status quo felrúgásaként és az islamista hatalomgyakorlás irányába tett lépésként értelmezhető.

A kormánypárt, noha elismerte a rendőri túlkapásokat, kijelentette, hogy az események hátterében csakis olyan csoportok lehetnek, akiket az ellenzéki pártok mozgatnak.

A kormány népszerűsége elsősorban az utóbbi évek jelentős gazdasági eredményeinek köszönhető. Ezek közül is elsőként kell megemlíteni, hogy Törökország visszafizette az IMF-nek az összes tartozást, a gazdasági teljesítményt háromszorosára növelte, csökkentette az anyagi különbségeket a társadalom különböző rétegei között, továbbá megerősítette gazdasági kapcsolatait a közel-keleti országokkal.

A kormány az idő előrehaladtával valamelyest változtatott álláspontján. Erdogan fogadta a tüntetők 11 fős küldöttségét. Ezután, az AKP szóvivője bejelentette, hogy népszavazáson dönthet az isztambuli lakosság a Gezi-park sorsáról.²⁵

Ki kell azonban térni arra, hogy az isztambuli lakosok jelentős része a tüntetéshullám kezdetét követően kifejezetten a kormány pártján állt, kiemelve azt, hogy a tüntetők közé olyan csoportok kerültek, akiknek egyedüli szándékuk nem lehet más, mint a kormány megdöntése.

Noha még tartanak a tüntetések Törökországban, ezért teljes bizonyossággal nem lehet hosszú távú következtetéseket levonni, azt ki kell emelni, hogy a Gezi-park fáinak kérdése olyan évtizedek óta a felszín alatt megbúvó társadalmi elégedetlenséget hozott felszínre, amelyeket a török vezetés nem hagyhat figyelmen kívül.

A török társadalom nagyon megosztott, mind vallási, mind politikai tekintetben. A vallásos-szekuláris ellentét régóta az egyik legerősebb töréspont. Minden bizonnyal ez a társadalmi ellentét tört most elemi erővel elő a társadalom bizonyos rétegeinek bevonásával. Noha az eddigiek alapján kiemelhető, hogy ha most tartanának választásokat Törökországban, minden bizonnyal a kormányzó párt nyerné el a szavazatok többségét, hiszen az AKP legfőbb támogatóinak a vidéki és idősebb korosztály tekinthető.²⁶ Ki kell azonban emelni azt is, hogy egy ilyen jelentős lakosságszámmal rendelkező ország esetében könnyen meglátszik, ha megerősödik azok száma, akik nem szimpatizálnak a kormánnyal. Erdogan több olyan lépést tett az utóbbi időszakban, amely valamelyest az Atatürk hagyomány felrúgásának tekinthető.²⁷ Az is egyre biztosabbnak látszik, hogy a mostani ciklust követően államfői

²⁵http://hu.euronews.com/2013/06/13/nepszavazas-donthet-a-gezi-parkrol?utm_source=mandiner&utm_medium=link&utm_campaign=mandiner_201306

²⁶A vidéki szavazóréteg szemszögéből nézve érthetőek az Atatürk hagyománnyal ellentétes lépések, hiszen sokkal vallásosabbak, mint a városiak. Ebből kiindulva érthető, hogy a tüntetéshullámban csak a nagyobb városok vesznek részt, a török vidék nem.

²⁷<http://www.hurriyetdailynews.com/who-are-the-two-drunks-turkish-politicians-ask-after-pms-remarks.aspx?pageID=238&nID=47817&NewsCatID=338>

pozíciót szeretne betölteni. Az ellenzék szerint Erdogan célja ezzel nem más, mint egy amerikai típusú elnök rendszer létrehozása, kifejezetten széles elnöki jogkörrel.

Az események kapcsán a nemzetközi közvélemény elkezdett párhuzamot vonni a törökországi események illetve az arab világban lezajlott „arab tavasz” között. Törökországban valóban kormányellenes tüntetések zajlanak, főleg Isztambulban, Ankarában és a nagyobb vidéki városokban, azonban az eddigi értesülések alapján nem lehet ilyen mély következtetéseket levonni. Jelenleg még nincsenek biztos információk a tüntetések nagyságát és a tüntetők társadalmi reprezentativitását illetően, továbbá mint, ahogy kifejtésre került, ha most tartanának választásokat a kormány a választók jelentős hányadának támogatását tudná magáénak, ellentétben az említett észak-afrikai országokkal.

Nem szabad a gazdasági és pártpolitikai aspektusokat sem figyelmen kívül hagyni az események kapcsán. A kormány által elért gazdasági eredmények vitathatatlanok, és minden bizonnyal az ellenzék számára ez által egyre szűkül a lehetséges támadási felület. Az viszont továbbra is kérdéses marad, hogy a társadalmon belül mekkora jelentőséggel bír, ha valaki felrúgja az Atatürk által lerakott politikai fundamentumot.²⁸

Az ellenzék egyre biztosabb abban, hogy Erdogan célja egy iszlám állam létrehozása Törökországban és minden kül- és belpolitikai lépése, nyilatkozata ennek tudható be. Erdogan tagadja ezeket a vádakokat, szerinte Törökország erős demokrácia, ahol azonban figyelembe kell venni a lakosság többségének igényeit. Mindenképp üdvözlendőnek tekinthető azonban, hogy Erdogan végül meghallgatta a tüntetők követeléseit, lépéseket téve a helyzet mielőbbi rendezésének irányába.

Erdogan nyilatkozataiból is békülékenyebbnek bizonyult, hiszen leszögezte, hogy a kormány a vandalizmust teljes mértékben elítéli, azonban a demokráciát javítani kívánó követelésekkel szeretne foglalkozni.²⁹

Összegzés

Törökországban még zajlanak a tüntetések. Jelenleg még kérdéses hogy a Gezi-park fáiak kérdése milyen jelentőségű feszültségeket hozott a felszínre, hogyan képes mindezt kezelni a kormány úgy, hogy végrehajtsa az eltervezett reformokat. A reformok kapcsán felmerül az a kérdés, hogy ez mennyiben tekinthető az atatürki hagyomány feláldozásának egy inkább iszlám alapokon nyugvó Törökország megvalósításáért. Azt sem tudni, hogy az események hogyan befolyásolják azt az irányvonalat, amelyet Erdogan mind kül-, mind belpolitikai tekintetben elkezdett megvalósítani. Ebből kifolyólag a török belpolitikai változások jelentősen kihatnak a régióra nézve is.

²⁸ A kemalizmus öt alappillére a köztársaság, gazdasági etatizmus, popularizmus, reformizmus, nacionalizmus és szekularizmus, in: <http://www.oxfordislamicstudies.com/article/opr/t236/e0440>

²⁹ <http://hu.euronews.com/2013/06/07/tetszenek-a-demokratikus-kovetelek-erdogannak>